

СЕКЦІЯ 1.
ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

SECTION 1.
HUMAN RIGHTS IN TERMS OF WAR

УДК 343.775

Акімов М. О.
*к.ю.н., доц., доцент кафедри кримінального права,
Національна академія внутрішніх справ*

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ**

Здобувши незалежність три десятиліття тому, Україна успадкувала низку екологічних проблем. Утім, сьогодні не менш шкідливим для нашого довкілля є збройний конфлікт, що триває вісім років та наразі набув форми агресивної війни Російської Федерації проти України. Небезпека руйнувань гребель, очисних споруд, атомних електростанцій, небезпечних та вибухонебезпечних підприємств внаслідок ракетно-бомбових ударів з повітря чи обстрілів із землі – ось далеко не повний перелік викликів для екології, що з ними наразі стикається наша держава.

За таких умов передбачений ст. 66 Конституції України [1] обов'язок кожного не заподіювати шкоди природі повинен був підкріплений такими правовими засобами, що забезпечували б надійний превентивний вплив на потенційних порушників та суворо карали б кожне реально вчинене посягання на навколишнє природне середовище. Тим не менше слід визнати, що наявні кримінально-правові заборони явно не здатні гарантувати реалізацію закріпленого ст. 50 Конституції України [1] права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Статистичні дані свідчать, що доля кримінальних правопорушень проти довкілля в Україні в загальній структурі злочинності є стабільно незначною – менше 0,5 %, а більшість статей розділу VIII «Злочини

проти довкілля» Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України [2] взагалі не застосовується.

Ситуація, що склалася, вже давно вимагає негайного втручання суб'єктів права на законодавчу ініціативу. Проте відповідні пропозиції далеко не завжди є послідовними та системними, що врешті-решт обумовлює їх відхилення або значні затримки у розгляді, обумовлені потребою виправлень та доповнень із подальшим новим розглядом у профільному комітеті чи навіть у сесійній залі Верховної Ради України (остання, в свою чергу, теж переймається проблемами довкілля в основному з кон'юнктурних міркувань).

Розглянемо це на прикладі законопроекту реєстр. № 6148 від 07 жовтня 2021 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за кримінальні правопорушення проти довкілля» (далі – законопроект 6148) [3], що був розроблений Кабінетом Міністрів України на виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2021 року «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації», введеного в дію Указом Президента України від 23 березня 2021 року № 111/2021, з метою посилення відповідальності за кримінальні правопорушення проти довкілля.

Ефективність запобігання та протидії вказаним посяганням дійсно багато в чому залежить від покарання за їх вчинення. У зв'язку з цим пропозиція посилити відповідальність за низку кримінальних правопорушень проти довкілля, а також криміналізувати деякі діяння, за які така відповідальність раніше не була встановлена, уявляється слушною. Водночас низка положень законопроекту 6148 носить явно дискусійний, іноді суперечливий характер.

Так, диспозицію простого складу діяння, передбаченого ст. 236 КК України, запропоновано викласти як «Провадження господарської діяльності, яка підлягає оцінці впливу на довкілля, без здійснення такої оцінки та рішення про провадження планованої діяльності або без ліцензії на здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами, або із порушенням ліцензії на здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами, якщо така діяльність спричинила загибель чи заподіяла шкоду здоров'ю одній і більше людині та інші тяжкі наслідки». У такій редакції назва статті, що лишилась без змін, не відповідатиме її диспозиції, а зі змісту останньої випливатиме, що родовим об'єктом даного посягання є відносини у сфері господарської діяльності, а не у сфері охорони довкілля. На додачу до цього порушується логіка побудови Особливої частини КК України, адже небезпечні відходи традиційно є предметом кримінального правопорушення, що посягає на інший родовий об'єкт (відносини громадської безпеки), а не на довкілля.

На додачу до цього у законопроекті 6148 мають місце усталені правила нормопроекткування та вимоги законодавчої техніки, наприклад:

- тяжкі наслідки одночасно передбачаються як ознака простого та особливо кваліфікованого складу (ст. 236 КК України у редакції законопроекту), кваліфікованого та особливо кваліфікованого складу (ст. 239 КК України у редакції законопроекту);

- диспозиція простого та одного з кваліфікованих складів кримінального правопорушення викладені текстуально ідентично (ст. 241-1 КК України у редакції законопроекту).

Далеко не безспірним є виокремлення в якості кваліфікуючої ознаки діяння, передбаченого ст. 236 КК України, заподіяння матеріальної шкоди у значному розмірі (згідно запропонованої редакції примітки – триста і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян). З огляду на те, що обов'язковою ознакою простого складу даного діяння є наслідок у виді спричинення смерті, заподіяння шкоди здоров'ю однієї і більше людини та інших тяжких наслідків (оголошення окремої місцевості (території) зоною надзвичайної екологічної ситуації; зникнення, масова загибель об'єктів тваринного і рослинного світу; неможливість відтворити протягом тривалого часу ті чи інші об'єкти природи або використовувати природні ресурси у повному обсязі чи у певному регіоні; генетичне перетворення тих чи інших об'єктів природи; виникнення надзвичайних екологічних ситуацій, аварій; розширення зони ураження небезпечними речовинами чи випромінюванням), складається враження, ніби суб'єкт права на законодавчу ініціативу вважає матеріальну шкоду більш небезпечним наслідком кримінального правопорушення, ніж шкоду для життя чи здоров'я людини, що є явно помилковим.

Запропонована у законопроекті 6148 ст. 246-3 КК України криміналізує незаконне ввезення в Україну або вивезення за її межі об'єктів тваринного або рослинного світу. Потреба запровадження кримінальної відповідальності за вказані дії не викликає сумнівів, про місце (номер) цієї нової статті визначено явно помилково. З огляду на предмет відповідного кримінального правопорушення вона має бути розташована після ст. 249 КК України (у чинній редакції), а також передбачати відповідальність і за аналогічне незаконне поводження з об'єктами водного світу.

Нарешті, суб'єкт права на законодавчу ініціативу пропонує змінити назву («Порушення законодавства про пестициди та агрохімікати») та диспозицію («Порушення правил, встановлених для виробництва, зберігання, транспортування (у тому числі реімпорту, експорту (остаточне вивезення), реекспорту, транзиту, тимчасового ввезення, тимчасового вивезення), торгівля, використання пестицидів, агрохімікатів або порушення інших вимог

законодавства про пестициди та агрохімікати, якщо це створило загрозу життю та здоров'ю людей або заподіяло матеріальну шкоду у великому розмірі») ст. 247 КК України. Але у такому вигляді фактично нівелюється мета прийняття і сенс існування даної кримінально-правової норми, позаяк охорона навколишнього природного середовища обумовлює потребу захисту флори як його складової і криміналізації порушення законодавства про захист рослин, а не порушення правил поведження із пестицидами та агрохімікатами. Більше того, порушення законодавства про захист рослин не обмежується порушенням правил поведження із пестицидами та агрохімікатами, а отже, запропонована редакція ст. 247 КК України суттєво звужує сферу її дії.

Підбиваючи підсумки викладеного вище, варто наголосити на потребі законотворців під час напрацювання відповідних ініціатив більш прискіпливо підходити до регламентації правових засобів охорони навколишнього природного середовища, а надто найсуворішого з них – кримінальної відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 25.03.2022).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.03.2022).

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за кримінальні правопорушення проти довкілля: законопроект реєстр. № 6148 від 07 жовтня 2021 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72951 (дата звернення: 25.03.2022).